

ROZHĽADY

Čas a dejiny v diele svätého Augustína

Jozef Palitefka

Abstrakt

V príspevku je hlavná pozornosť venovaná skúmaniu problematiky času a dejín vo filozofii sv. Augustína. Čas je u neho chápaný existenciálne, ako rozpriestranenosť ľudského ducha, ktorý je schopný zjednotiť minulé, prítomné a budúce. Čas teda nie je chápaný ako nejaké súcno, pomocou ktorého určitým spôsobom počítame pohyb, ale čas je „niečím“, čo nás bytostným spôsobom podmieňuje. Tak to však je nielen s človekom, ale aj svetom. Človek i svet môžu existovať len „v“ čase. Sv. Augustín odkrýva dejinnosť človeka i sveta a snaží sa ukázať, že minulosť nie je len to, čo nejakým spôsobom bolo, ale minulosť je niečím, čo si človek i ľudstvo „nesie“ so sebou a čo ovplyvňuje a podmieňuje naše rozhodovanie.

Kľúčové slová

Čas, dejiny, sv. Augustín, slobodná vôľa, milosť božia, predestinácia, hriech, Civitas Dei, Civitas terrena.

Úvod

V každom človeku sa nejakým spôsobom odráža to, čo tu pred ním kedysi bolo. Človek je vrhnutý do víru dejín, je vrhnutý do možností, ktoré mu daná doba ponúka. Človek z nich, kým existuje, nemôže vykročiť a oprieť sa o nejaký Archimedov pevný bod, lebo čas so sebou strháva všetko. To, akým spôsobom sme, teda vo veľkej miere záleží od toho, v akom čase sa narodíme. V centre všetkého tohto diania je človek. Človek úplne jedinečný, neopakovateľný, ktorý je nielen unášaný týmito dejinami, ale je súčasne ich aktérom a hlavným tvorcom.

Môžeme však v tomto neustálom plynutí nájsť niečo stále? Môžeme vypovedať nejakú pravdu o človeku, ktorá by odolala všetkej premenlivosti v toku týchto dejín?

Človek sa snaží o pravdu bytia, byť naozaj, byť skutočný. Čo to však znamená byť skutočný? Môže vôbec človek, kým existuje, „niečím byť“, keď jeho „podstatou“ je práve to, že nie je niečím stálym, uzavretým, ale sa stále deje, „vyvíja“? Až keď zomrieme, sme niečím „ukončeným“, „hotovým“. Je teda možné počas života dosiahnuť tento cieľ?

To, akým spôsobom sa človek snaží o pravdu bytia, je vždy nejakou podmienenou dobou, do ktorej sa daný človek rodí. Nevyhnutnou podmienkou tohto úsilia je práve čas. Čas, ktorý nás z jednej strany limituje, no z druhej len vďaka nemu môžeme niečo zo seba urobiť. Ako človek

s týmto časom „narába“, aký má pre neho význam, je diferencované jeho porozumením bytiu a teda aj spôsobom tohto bytia.

Čo je čas?

Problematika času patrí medzi témy, ktorá na prvý pohľad vyzerá jednoducho, keďže s časom sme neustále nejako v kontakte a pojem čas patrí do nášho bežného slovníka. Táto prvotná jasnosť sa však pri hlbšom zamyslení stráca a ukazuje sa, že ide o problematiku veľmi zložitú. Uvedomuje si to aj svätý Augustín, ktorého úvahy o čase a dejinách budú v centre mojej pozornosti.

V knihe *Vyznania* v tejto súvislosti o čase píše: „Keby sa ma na to nik nepýtal, vedel by som to. Keď to mám však niekomu vysvetliť, vtedy to už neviem.“¹

Čas chápal podobne ako Aristoteles v spätosti s pohybom. Nebolo by času, keby neexistoval pohyb a nebolo by pohybu, keby neexistoval čas. Nejedná sa však len o mechanický pohyb. Aristoteles preto hovorí o šiestich druhoch pohybu. Sú nimi vznik (prechod od nebytia k bytiu), zánik (prechod od bytia k nebytiu), rast a zmenšovanie (kvantitatívna zmena), kvalitatívna zmena (napríklad dozretie jablka) a premiestňovanie.

Pre Aristotela je pohyb materiálным, či látkovým aspektom času. Čas je mierou pohybu. Ďalším dôležitým momentom, ktorý je nevyhnutné tu spomenúť, je formálny aspekt času. Čas vždy predpokladá niekoho, kto si je tejto zmeny vedomý. Čas teda predpokladá vedomie, vnímajúcu dušu, t.j. nejaký subjekt.

„Nebolo by minulého času, keby sa nič nemiňalo, prítomného času, keby nič netrvalo.“²

Čo je teda podstatou času? Zrejme neustále uplývanie a preto nemôžeme o čase povedať, že jednoducho je. Bol by nejakým súcnom. Charakter času je teda iný. Čas speje k svojmu nebytiu. Čas sa nemôže zastaviť, inak by už nebol časom. Keby prítomný čas neprechádzal do minulosti, nebol by časom, ale večnosťou. Predsa však hovoríme o dlhom a krátkom čase. Merať teda môžeme len to, čo nejako je. Minulosť už nie je, budúcnosť ešte nie je. Čo je, je prítomnosť. Ako však môžeme merať prítomnosť, keď prítomnosť sa nemôže ani na chvíľu zastaviť. Prichádza z budúcnosti a vzápätí prechádza do svojho nebytia do minulosti. Prítomný čas je totiž ten, ktorý sa už nedá deliť na nejaké čiastočky. Ten však letí tak rýchlo, že netrvá ani chvíľu. Keby totiž trval, musel by sa deliť na minulý a budúci.

Ako a kedy môžeme merať čas? V minulosti, v budúcnosti, či prítomnosti? Čas môžeme merať len vtedy, keď plynie. Lebo ak už uplynul, nemožno ho merať, lebo už nie je.

Svätý Augustín je presvedčený, že hoci minulosť uplynula a budúcnosť ešte nie je, musí mať niekde svoje zakotvenie, musí niekde existovať. „Kde tí, čo ospievali budúcnosť, kde ju videli, keď dosiaľ nejestvuje? Ved' nikto nemôže vidieť to, čo nejestvuje. Kto však spomína minulosť, nehovoril by pravdu, keby nemal minulosť v mysli.“³

Minulosť a budúcnosť o sebe nejestvujú. Existujú len v nejakom vzťahu s prítomnosťou. Minulosť a budúcnosť, ak existujú, musia byť ako prítomné. Preto Augustín opravuje klasické rozdelenie času na minulý, prítomný a budúci a hovorí o troch časoch ako prítomný vzhľadom

¹ SV. AUGUSTÍN: *Vyznania*. Bratislava : Lúč, 1997, s. 327.

² Tamže, s. 327.

³ Tamže, s. 331.

na minulosť, prítomný vzhľadom na prítomnosť a prítomný vzhľadom na budúcnosť, či inak prítomná pamäť minulého, prítomné stretnutie s prítomným a prítomné očakávanie budúceho.

Z toho teda môžeme odvodiť, že čas je tu chápaný inak ako aristotelovské nekonečne plynuce „teraz“. Čas sa nejakto viaže s existenciou, s ľudským pobytom vo svete. Len on vie o tom, že čas plynie, len pre neho skutočne plynie. Aj keď čas človek primárne prijíma zvonku, z vecí, ktoré ho obklopujú, z ich menlivosti a nestálosti, len on (človek) o ňom vie. A nielen to, že o ňom vie, vie aj o tom, že ho čas nejakto určuje, limituje. Človek si je vedomý svojho počiatku a aj smeru, ktorým sa jeho bytie uberá. Človek si je vedomý svojho konca, svojej smrti, ku ktorej táto ľudská pozemská púť speje.

Položme si teda ešte raz otázku, čo je čas? Čas je akési rozpätie, rozpriestranosť ducha. Tu akoby sa dokopy zlievali všetky tri časy – minulosť, prítomnosť a budúcnosť a tvoria nerozlučnú jednotu – časovosť. Tieto „zložky“ nie je možné od seba oddeliť. Nie je totiž možné určiť medzi nimi hranicu. Túto jednotu môžeme vidieť aj v jednom jeho vyjadrení, kde hovorí, že „čas je vlastne akési trvanie, ale neviem čoho. Bolo by divné, keby nie samého ducha.“⁴

Ak si všimneme spôsob hľadania sv. Augustína, tak vidíme, že sa snaží vychádzať zo skúsenosti ľudského konania, čím je niektorými filozofmi považovaný za predchodcu fenomenologickej školy. Veľmi opatrne vychádza z toho, „čo vie“ a tvorí z toho nejaké závery. V tejto súvislosti by bolo zaujímavé pozrieť sa na jeden moment, ktorý je aj v týchto úvahách o čase dosť zvýraznený. Ide o schopnosť človeka pamätať si. Veď pamäť v bytostnom zmysle určuje aj časovosť človeka. Bez pamäti by nebolo vnímania času a v podstate ani človeka.

Vrátíme sa teda k desiatej knihe jeho Vyznaní a pozrieme sa na túto schopnosť človeka. Augustín sa snaží nejakto poznať Boha. Pýta sa, kde ho má hľadať. Všetko, čo existuje, teda živé aj neživé tvory sú síce dielom Boha, no nie sú Bohom. Vychádzajúc z pozorovania seba i okolia si uvedomuje podivuhodnú schopnosť človeka, ktorou je pamäť. Tam je uložené všetko, čo človek zažil a počul. Niečo z toho sa vybavuje ihneď, iné s určitou námahou.

„Tam nájdem i seba samého a spomínam, čo kedy a kde som urobil a ako sa pri tom cítil. Tam je všetko, na čo sa pamätám, či som to už sám skúsil alebo iným uveril.“⁵

Zásluhou pamäti je človek najviac sám sebou. V pamäti má človek celú svoju minulosť, svoje plány a prania. Sú tam nielen obrazy vecí, ktoré sa tam dostali zmyslami, ale sú tam „zákony čísel“, ktoré sa do pamäti zmyslami nikdy nedostali. Sú tam aj ľudské city a afekty, ktoré sa nikdy nepomiešajú. Dokonca je tam aj samotná pamäť. Pamäť je v pamäti. Pamäť vie o sebe. Pamäť je akoby „žalúdkom ducha.“⁶

V určitom zmysle existuje len to, čo je nejakto v pamäti. Ako je to teda s Bohom? Aj Boh musí existovať v mojej pamäti. „Ak Ťa nájdem mimo svojej pamäti, vtedy sa na teba nepamätám. A ako Ťa nájdem, keď sa na Teba nepamätám?“⁷

V pamäti som teda sám sebou. Tam musíme hľadať aj to, čo by nás priviedlo k Bohu. Z nej však vychádzajú aj zlé myšlienky, veci, ktoré sú škodlivé pre dušu človeka. Ako je teda vidieť, analýza vnútra má podľa Augustína obrovský význam.

Ako už bolo povedané, v pamäti „nesídli“ len udalosti minulé, ale aj očakávania, plány, teda v určitom zmysle aj budúcnosť. „Keby niekto chcel vydať zo seba dlhší hlas a v duchu už určil

⁴ Tamže, s. 339.

⁵ Tamže, s. 267.

⁶ Tamže, s. 273.

⁷ Tamže, s. 277.

jeho dĺžku, iste už v mlčaní zmeral jeho dĺžku a vštepl si ju do pamäti, aby potom mohol vydať hlas, ktorý znie, kým nedôjde k vopred určenému bodu.“⁸

Môžeme teda povedať, že pamäť akoby bola určitým „miestom“, či lepšie spôsobom stálej prítomnosti. Akoby sa človek v pamäti mohol dotknúť večnosti. Pamäť je nejaká vzorka večnosti. Večnosti nie však v zmysle nekonečne uplyvajúceho „teraz“, ale večnosti ako bezčasovej prítomnosti.

Práve tu je dôležité všimnúť si moment, ktorým sme sa výraznejšie nezaoberali a ktorý má u Augustína obrovský význam. Ide tu o večnosť. Nech sú jeho úvahy o čase akékoľvek, už od začiatku vie, kde chce skončiť. Jeho cesta uvažovania je od času k večnosti. Čas je mu predovšetkým „miestom“, kde sa človeku večnosť nenápadne ohlasuje a odkiaľ je možné zbadáť myšlienkovú cestu k nej.⁹

Čas je svojím spôsobom paradoxný, neuspokojivý. Je akoby nesamostatný. Je zakorenený, či lepšie vložený do večnosti. Čas má svoje bytie vo večnosti. Dá sa povedať, že všetko, čo je časové, nie je Bohom. Len Boh je nadčasový. Je vždy to isté nemenné bytie.

Čas pochádza od Boha. Boh je tvorcom času. Len on mu môže skutočne rozumieť. Boh stvoril svet spolu s časom. „Predtým“ ako nebolo sveta, nebolo času. Existoval len Boh ako neustála prítomnosť, ako plné bytie „Som, ktorý som.“ Nastala však v Bohu nejaká zmena? Zmena je totiž prejavom nedostatku a Boh by už teda nebol Bohom. Ako vyriešiť tento problém?

Božia vôľa je večná. „Božia vôľa nie je stvorenie, ale je pred stvorením, lebo nič by nemohlo byť stvorené, keby nepredchádzala vôľa Stvoriteľa.“¹⁰ Boh nemá začiatok a ani koniec. Je nesporné, že pochopiť večnosť je veľmi ťažké a vždy to ostane pre človeka obrovským tajomstvom.

Dôležité je však spomenúť, že určité prepojenie medzi časom a večnosťou tu je. Aj keď ľudská duša má svoj počiatok, je večná. Večná v zmysle, že už nikdy nezanikne. Život je miestom, kde sa o človeku rozhoduje, rozhoduje sa na tomto svete o večnosti. Človek len tu môže rozhodnúť o svojom ďalšom „osude“. Preto tento svet, tento život by nemal byť pasívnym ale je výzvou k večnému životu. Len v čase človek môže rozhodnúť o svojej večnosti. Rozhodnúť môže svojou láskou k Bohu, dobrými skutkami a láskou k blížnym.

Čas má teda pre človeka obrovský význam. Kto premrhá čas, premrhá večnosť.

Sv. Augustín dáva tento čas do ľudských rúk. Pohyby nebeských telies sú mierou času preto a len dovtedy, kým sú pravidelné a teda k meraniu vhodné. Čas bude existovať aj bez nich. Aj keby zhasli nebeské svetlá a krútilo by sa koleso hrnciarovo, čas bude existovať naďalej. Ak sa ukáže nevhodnosť nejakého spôsobu merania času, môže byť nahradený niečím iným, a teda aj nejakým umelým strojom.

Dejiny ako stret dvoch štátov

Jednou z najdôležitejších udalostí, ku ktorej v dejinách došlo, je nesporne podľa kresťanstva narodenie Krista. Kristus prišiel na svet, stal sa človekom a berie na seba ľudskú prirodzenosť. Je to jedinečná a neopakovateľná udalosť v dejinách ľudstva. Príchodom Krista sa tak uzatvára

⁸ Tamže, s. 342.

⁹ SOKOL, J.: *Rytmus a čas*. Praha : Oikoymenth, 1996, s. 60.

¹⁰ SV. AUGUSTÍN: *Vyznania*. Bratislava : Lúč, 1997, s. 324.

jedna etapa putovania ľudstva. Otázkou je, či jeho príchod súvisí aj s koncom sveta, ktorý jeho príchodom už začal alebo tento koniec sveta bude nasledovať v krátkej budúcnosti.

Ježiš vyháňa zlých duchov a ničí moc Satana. Napokon víťazí aj nad samotnou smrťou. Hlása, že spása už je tu. Kresťanské spoločenstvo je teda chápané ako koniec a naplnenie dejín spásy. Príchodom Krista sa tak nezačína nová etapa dejín ľudstva, ale je eschatologickou udalosťou. Dejiny sveta sa pomaly končia. Kresťania už nepatria k tomuto svetu, preto sa ani nesnažia hľadať nejaký nový „program“, ale vydržať v Kristovi a nepodľahnúť už starému zanikajúcemu svetu.

Ako sa však ukázalo, koniec sveta neprichádzal a chápanie kresťanského spoločenstva ako eschatologickej udalosti začalo postupne slabnúť. Pre Pavla a Jána bol čas ich pôsobenia medziobdobím medzi príchodom Krista a naplnením dejín. Toto medziobdobie je pre veriacich bytím „už nie“ a „ešte nie“. „Věřící už nejsou ze světa a jejich bytí je eschatologickým bytím, a přesto ještě žijí ve světě, a ještě nevyšlo najevo, co budeme.“¹¹

Ako bolo z ďalšieho vývoja vidieť, koniec sveta sa ďalej oddŕaľoval. Očakávaný druhý príchod Krista sa neuskutočnil. Stále sa koniec posúval do neznámej budúcnosti.

Myšlienka konca sveta je však v kresťanstve stále aktuálna, veď sám Kristus hovorí o svojom druhom príchode, kedy bude súdiť živých i mŕtvych. Kedy to však bude, nevie ani on sám, to vie len jeho Otec.

Kresťanská obec sa tak začína stávať dejinným fenoménom. Stáva sa novým náboženstvom. Jeho nosným prvkom je práve božie slovo, od ktorého sa má všetko odvíjať.

R. Bultmann tu poukazuje na jeden dôležitý moment, ktorý v kresťanstve zohráva obrovskú úlohu. Sú to sviatosti. Sviatosti, ktoré sú akoby prepojením medzi našim svetom a svetom, ktorý bude nasledovať po smrti. Už tu, na tomto svete okusujeme božiu spásu. Kristus zvíťazil nad hriechom a práve vďaka tomuto víťazstvu je možná spása človeka.

Dôležitú úlohu začína preto zohrávať cirkev. V jej rukách sú totiž tieto sviatosti. Cez ňu dochádza k prepojeniu medzi pozemským svetom a večnou slávou. „Cirkev se změnila z eschatologického společenství v ústav spásy konstituovaný v církevních institucích, v nichž působí kult a speciálně svátosti.“¹²

Cirkev sa teda stáva inštitúciou so svojimi dejinami. Je vytváraná cirkevná hierarchia. Kontinuita cirkvi vychádza od apoštolov, ktorí boli očitými svedkami Krista. Postupne táto správa cirkvi prechádza od apoštolov na ich nasledovníkov. Začína sa objavovať záujem cirkvi o vlastné dejiny, no i dejiny celého ľudstva.

Dôležitú úlohu tu zohral práve Sv. Augustín, ktorý sa pokúsil uchopiť dejiny ako celok, ich zmysel a hlavne uchopiť imanentné sily, ktoré týmito dejinami hýbu a udávajú im smer.

Boh stvoril svet a s ním spolu čas. Je absolútny kreátor. Všetko teda pochádza z božieho slova „staň sa“. Dejiny teda majú svoj počiatok. V týchto dejinách má rozhodujúce postavenie človek, ktorý je stvorený na obraz boží a v ktorom je nesmrteľná duša. V ňom je obsiahnutá akoby trojjedinnosť, ako rozum, vôľa a pamäť.

Každý človek má svoje dejiny. Narodil sa, volí sa, vyberá si z možností, a napokon musí zomrieť. Tak je to aj s dejinami. Majú svoj počiatok a spejú ku koncu. Dejiny človeka sú

¹¹ BULTMANN, R.: *Dějiny a eschatologie*. Praha : Oikoymenh, 1994, s. 46.

¹² Tamže, s. 49.

zakotvené v dejinách sveta. „Charakter“ človeka je teda určený jeho vlastnými dejinami, nachádzajúcimi sa vo väčšom dejinnom celku.

Tu môžeme rozlíšiť štyri etapy človeka, ktoré uvádza sv. Augustín:

- a) rajský človek – je človekom, ktorý v sebe odráža božskú prirodzenosť, je harmonický, dobrý a slobodný,
- b) chorý človek – človek po páde prvých ľudí, človek zhrešil svojou pýchou, chcel mať vlastnú vôľu a nie vôľu a život od Boha,
- c) zápasiaci človek – je človekom, ktorý sa púšťa s božou pomocou do boja proti vášňam a hriechu,
- d) zdravý človek – vykúpený kresťan, ktorý našiel v Bohu svoj cieľ, je u neho v súlade duša a telo.

Dôležitým prvkom v dejinách je však to, že človek nie je vydaný dejinám úplne napospas, ale Boh do týchto dejín zasahuje. Dejiny sú miestom, kde sa stretáva božia a ľudská vôľa.

Augustínovo poňatie dejín je „lineárne“. Majú svoj počiatok a spejú k svojmu cieľu. Odmieťa teda cyklickosť dejín. Kritizuje hlavne stoikov, ktorí hovoria „o návrate svetov, počas ktorých, ako si oni myslia, presne tak sa opakujú tie isté časy a tie isté dočasné veci, že napríklad ten istý filozof Platón, ktorý učil v našich časoch učňov v Aténach v škole zvanej Akadémia – tak isto počas nespočetnekrát vekov späť, síce vo veľmi dlhých, ale stálych časových odstupoch, opakoval sa ten istý Platón, to isté mesto, tá istá škola a aj samotní uční, a tak isto sa to v budúcnosti bude nespočetnekrát opakovať.“¹³

Dejiny sú jedinečnou udalosťou a každý vykonaný čin nadobúda rozmer večnosti. Tu sa teda rozhoduje o večnosti. Kristus, ktorý zostúpil na svet a ktorý zomrel za naše hriechy, zomrel a zmŕtvychvstal len raz a tak navždy vyslobodil ľudí z hriechu a smrti.

Čo však hýbe dejinami? Aké sú hlavné princípy dejín? Všetkých ľudí môžeme rozdeliť do dvoch skupín - Boží štát (Civitas Dei) a pozemský štát (Civitas terrena).

Pozemský štát tvoria ľudia, ktorí milujú seba, hľadajú chválu v sebe, pohŕdajú Bohom. Vládu nad nimi má túžba panovať, vášnivosť. Sú šíritelmi zla. Jeho počiatok môžeme nájsť vtedy, keď sa časť anjelov odklonila od Boha. U ľudí môžeme zbrať tento počiatok práve u Kaina, ktorý zabil svojho brata.

V Božom štáte sú ľudia, ktorí milujú Boha. Milujú ho až tak, že niekedy až pohŕdajú sebou. Ľudia si navzájom slúžia a milujú jeden druhého.

Čo sú teda dejiny? Dejiny sú neustálym bojom týchto dvoch štátov. *Dejiny sú neustálym bojom dobra a zla.* Dôležité je tu však spomenúť, že tieto dva štáty nemôžeme stotožniť s cirkvou a ľuďmi mimo cirkvi. Do Božieho štátu patria nielen tí, čo žijú v časoch zrodu kresťanstva a následne potom, ale aj tí, čo žili pred Kristom, no žili podľa Boha. Patrili do duchovného Jeruzalema. Tieto dva štáty teda nemožno chápať inštitucionálne, ale existenciálne. Kto však do akého štátu patrí, vie len samotný Boh. Zlí a dobrí sú navzájom pomiešaní, žijú spolu. „...a zlí i dobrí sieťou objatí spolu plávajú, až kým neprídu k brehu, kde zlí od dobrých budú oddelení.“¹⁴ Kto do ktorého štátu prináleží, nie je možné určiť, to môže urobiť len Boh, ktorý nám to zjaví pri poslednom súde. Tam sa ukáže, či bude človek povolaný k večnej spásu, alebo večnému trestu.

¹³ ŚWIĘTY AUGUSTYN: *Państwo Boże*. Kęty : Antyk, 1998, s. 457.

¹⁴ Tamže, s. 746.

Svätý Pavol hovorí o neustálom rozhodovaní sa pre Boha, o padaní človeka a pomoci Boha človeku. Človek je miestom, kde dochádza neustále k vnútornému boju medzi dobrom a zlom. Nevyhnutnou podmienkou tohto rozhodovania je teda slobodná vôľa. Ako je to však s vôľou človeka, keď ona je príčinou jeho skutkov? Aj Augustín jej venuje veľkú pozornosť. Sústreďuje však svoju pozornosť ani nie tak na konflikt medzi rozumom a vôľou, ale na konflikt vnútri vôle samotnej.

„Duch rozkáže telu, a poslúchne ihneď. Duch rozkáže sebe a nájde odpor. Keď rozkáže duch, aby sa pohla ruka, tá sa pohne s takou rýchlosťou, že sotva rozoznáš rozkaz od pohybu. A predsa duch je duch, a ruka je telo. Ale ak rozkáže duch duchu, aby chcel, je to ten istý duch a predsa to nevykoná. Odkiaľ je tá príšera a prečo? Hovorím opäť: duch rozkazuje, aby chcel. Nerozkazoval by, keby nechcel, a jednako len nerobí, čo rozkazuje. Nechce celkom rázne, lebo nerozkazuje celkom rázne. Len natoľko rozkazuje, nakoľko chce, a natoľko nevykoná, čo rozkazuje, nakoľko nechce. Vôľa totiž rozkazuje, aby sa stala vôľou, a to tá, ktorá rozkazuje, a nie iná. Pretože však nerozkazuje celkom úplne, nekoná sa, čo rozkazuje. Keby bola totiž úplná vôľa, vtedy by už nerozkazovala, aby bola, lebo vtedy by už bola.“¹⁵

Ludská vôľa je vnútorne rozdelená. Súčasne niečo chce i nechce. Táto rozdelenosť je trestom v človeku za hriech, ktorý je pokutou iného hriechu, spáchaného omnoho svojvoľnejšie, spáchaného Adamom. Duša sa zmieta v ťažkých strastiach a väčšinou dáva prednosť tomu, čoho sa zvyk nechce zrieknuť. Vôľa je teda zmietaná rôznymi sklonmi, pokiaľ sa nerozhodne ako celok.

Pôvodná vôľa človeka, ktorú Boh stvoril, bola dobrá. Adam sa teda “narodil” slobodný a bez hriechu. Mal možnosť riadiť sa božou vôľou a dosiahnuť nesmrteľnosť. Bol však zvedený Satanom a tak prepadol hriechu, ktorý sa prenáša na všetkých ľuďoch. Ludská vôľa je teda pôvodcom zla, či lepšie povedané jej zneužitia. Toto zlo je proti prirodzenosti. Boh totiž tvorí len dobré veci. Tam, kde je zlo, musela byť pôvodne prirodzenosť bez tohto zla.

Boh stvoril človeka, aby len v ňom dosiahol šťastie. Keď sa človek odklonil od Boha, odklonil sa od prirodzenosti. Nezriadená láska je príčinou zla a je teda aj hlavným „spojivom“ medzi členmi pozemského štátu. Aká je táto nezriadená láska?

Každý človek túži po šťastí. Je však neúplnou a nedokonalou bytosťou. Musí milovať a tým sa snaží preklenúť túto nedokonalosť. Milovať znamená postúpiť od seba a upnúť svoju citlivosť na predmet svojej lásky. Môžeme milovať fyzické predmety, iné osoby, seba a Boha. Všetko, čo človek miluje, mu prináša určitú mieru uspokojenia a šťastia. Každý predmet lásky môže zaručiť iba určitú mieru uspokojenia, a nie viac.¹⁶

Človek je stvorený tak, aby miloval Boha. Len nekonečný Boh mu môže zaručiť konečné uspokojenie - šťastie. Iba Boh môže vyhovieť tej zvláštnej túžbe človeka, t. j. túžbe po nekonečnosti. Nezriadená láska teda spočíva v tom, že sa od predmetu lásky očakáva viac, než je schopný dať. Podstatou primeranej lásky je milovať primerané veci primeraným spôsobom. Aj hriech Adama je dôsledkom tejto neprimeranej lásky, pretože viac miloval seba ako Boha. Chcel byť ako Boh. Upadol za to do hriechu, ktorý dedia všetci ľudia.

V Božom štáte ľudia sústreďujú svoju pozornosť na večnosť a teda pozemské veci chápu a narábajú s nimi len ako s prechodnými. Človek si musí dať pozor, aby sa nestal ich otrokom.

¹⁵ SV. AUGUSTÍN: *Vyznania*. Bratislava : Lúč, 1997, s. 216.

¹⁶ SIROVIČ, F.: *Dejiny filozofie. Stredovek*. Trnava : Dobrá kniha, 1995, s. 21.

Ľudia žijúci v Božom i pozemskom štáte používajú tie isté veci, no odlišný je prístup k nim. V Božom štáte sú tieto veci len prostriedkom, zatiaľ čo v pozemskom štáte sú cieľom.

To znamená, že ľudia v Božom štáte žijú podľa Boha, v pozemskom podľa človeka. „Ak však človek žije podľa človeka, nie podľa Boha, podobný je diablove; lebo aj anjel nemal žiť podľa anjela, ale podľa Boha, aby vytrval v pravde a hlásal pravdu čerpanú z Boha, a nie klamstva zo seba hovoril.“¹⁷

Boh je pravda. Ak žije človek podľa pravdy, žije podľa Boha. Ak však žije podľa seba, žije podľa klamstva. Veď tvorcom človeka je Boh a ten je pravda, nemôže teda byť tvorcom klamstva. Človek teda má plniť božiu vôľu, lebo len On najlepšie vie, čo je pre človeka dobré. Každý hriech je teda klamstvom. Človek klame sám seba, čaká od vecí viac, než mu môžu poskytnúť. Ak tak človek seba klame, nikdy nemôže byť šťastný. Šťastný môže byť len vtedy, ak žije podľa Boha. Život v Bohu je život v pravde.

Údelom človeka je, že musí hrešiť a nie je schopný dosiahnuť blaženosť vlastnými silami. Je tu potrebná pomoc od Boha, *milosť Božia*. „Aj vtedy, keď sa človek rozhoduje správne, nemá, tvrdí Augustín, dostatok duchovnej sily robiť dobré, pre ktoré sa rozhodol. K tomu potrebuje Božiu milosť. Zatiaľ čo je zlo zapríčinené aktom slobodnej vôle, cnosť je produktom Božej milosti, a nie ľudskej vôle.“¹⁸

Už vyššie bolo spomenuté, že ľudská vôľa je akoby neúplná, necelá. Je to dôsledok prvého hriechu ľudí. Ako je však možné, že zhrešil Adam? Adam dostal milosť od Boha, aby mohol vytrvať v dobrom. No dostal aj slobodu, „vdďaka“ ktorej sa nemusel pridržať dobra. Aby teda vytrval v dobrom, bolo nutné, *aby chcel* v dobrom vytrvať. Keby dostal milosť od Boha chcieť vytrvať v dobrom, bol by aj vytrval. Túto milosť však nedostal. Prečo? Na to sa zrejme nedá odpovedať, to vie len Boh. Zrejme by tak zasiahol do slobody človeka. Adam sa teda rozhodol slobodne, je za svoj čin zodpovedný a zaslúži si odplatu.

Prvý človek nemal tú milosť, mocou ktorej by nikdy nechcel byť zlý. Avšak mal milosť, že by nikdy nebol zlý, keby v nej chcel vytrvať. Adam teda pri rozhodovaní vychádzal z „čistej“ pozície, nebol ničím zaťažovaný. Taktiež mal dar vytrvať v dobrom. Oproti ostatným ľuďom bol obdarený akoby nadprirodzenými danosťami. V skutočnosti to bola len dobrá prirodzenosť, ktorú sme hriechom stratili.

A ako je možné po hriechu dostať sa späť k Bohu? „Na to, aby človek zhrešil, mu stačila sloboda, ale aby sa vrátil do spravodlivosti, potrebuje pomoc milosti, ktorú dostane z božieho milosrdenstva.“¹⁹

„Čo som totiž dobrého priniesol, aby sa nado mnou zľutoval a mňa ospravedlnil? Čože si našiel na mne, ak nie iba hriech? V nich nie je nič tvoje, iba tvoja prirodzenosť, ktorú si stvoril: ostatné to sú už moje hriechy, ktoré si zničil. Nebol som to ja, čo sa prvý k tebe zdvihol, tiež ty si prišiel prvý, aby si ma vzbudil, lebo milosrdenstvo ma predíde. Prv než dačo dobrého urobím, jeho milosrdenstvo ma predíde.“²⁰

Pôvodcom všetkého zla je človek, no dobré môže človek konať len za pomoci Boha. Bezo mňa nič nezможete (Jn 15,5).

¹⁷ ŚWIĘTY AUGUSTYN: *Państwo Boże*. Kęty : Antyk, 1998, s. 511.

¹⁸ SIROVIČ, F.: *Dejiny filozofie. Stredovek*. Trnava : Dobrá kniha, 1995, s. 24.

¹⁹ LITVA, A.: *Teológia sv. Augustína*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 197.

²⁰ ŚWIĘTY AUGUSTYN: *Państwo Boże*. Kęty : Antyk, 1998, s. 526.

Keďže nie sme schopní konať dobro, a tak sa dopracovať k spaseniu a blaženosti, musí nám prísť na pomoc Boh. On nám dáva vieru, dáva sa nám poznať a dáva nám vytrvalosť zotrvať v dobrom. Dáva nám to nie za zásluhy, ale z milosti. Keby nám dával milosť za zásluhy, už by to bola odmena. Tieto „zásluhy“ totiž nemôžu mať pôvod v človeku, ale sú prejavom božej milosti. Zo seba nič nemôžeme. Všetko je z milosti a milosť je základom našich dobrých skutkov. Ináč by nebola milosťou. Túto milosť Boh rozdeľuje ľuďom podľa svojej vôle. Len na ňom záleží, koho predurčí na spasenie a koho na zatratenie. „Božie rozhodnutie je podľa Augustína tajomné a objektívne zároveň; nikdy nie je nespravodlivé. Zavrhnutý totiž patrí k *massa damnata* (zatratené ľudstvo, masa), ktoré si kvôli Adamovmu pádu takéto trest zasluguje – je teda spravodlivý. K jedným je Boh milostivý, k druhým spravodlivý.“²¹

Ako prijala cirkev tieto Augustínove myšlienky? Musela ich korigovať, a to tak, že Boh nikoho dopredu nezatratil a ani nepovolal k spaseniu. Je však vševediaci, takže vie ako sa kto rozhodne. Boh poznáva inak ako človek. Boh vie všetko naraz. Je počiatkom a koncom, je alfa a omega. V ňom sa dejiny začínajú a v ňom majú aj svoj koniec. Preto aj Augustínove chápanie dejín nie je úplne lineárne, lebo majú svoj začiatok a koniec v tom istom „bode“. Tieto dejiny sa však neopakujú. Každá udalosť je jedinečná a neopakovateľná. Dejiny majú svoj zmysel, ktorý im dáva Boh.

Literatúra a zdroje

- BULTMANN, R.: *Dějiny a eschatologie*. Praha : Oikoymenh, 1994. 130 s. ISBN 80-85241-66-8.
LITVA, A.: *Teológia sv. Augustína*. Trnava : Dobrá kniha, 1999. 378 s. ISBN 0-919865-62-3.
SOKOL, J.: *Rytmus a čas*. Praha : Oikoymenh, 1996. 292 s. ISBN 80-86005-15-1.
SIROVIČ, F.: *Dejiny filozofie. Stredovek*. Trnava : Dobrá kniha, 1995. 118 s. ISBN 80-7141-058-6 .
SV. AUGUSTÍN: *Vyznania*. Bratislava : Lúč, 1997. 453 s. ISBN 80-7114-185-2.
SVÄTÉ PÍSMO. Trnava : SSV, 1995. 2623 s.
ŚWIĘTY AUGUSTYN: *Państwo Boże. Kęty : Antyk, 1998. 968 s. ISBN 83-908047-1-9.*
VAŠEK, M.: *Aurelius Augustinus o vůli, milosti a predurčení*. Bratislava : Iris, 2007. 192 s. ISBN 978-80-89256-13-6.

²¹ VAŠEK, M.: *Aurelius Augustinus o vůli, milosti a predurčení*. Bratislava : Iris, 2007, s.39.

Time and History in St. Augustine's Work

The main attention of the paper was paid to the study of time and history in the philosophy of St. Augustine. He understood time to be existential, capaciousness of the human spirit that is able to unite the past, present and future. Time is not, therefore, understood as a thing, by means of which we measure the movement; time is "something," which determines us fundamentally. As it is in this context with man, it is similarly with the world. Man and the world can only exist "in" time. St. Augustine uncovers the historicity of man and the world and tries to show that the past is not just what happened, it is something that man and humanity "carry" with them, and what influences and determines our decision-making and action.

Mgr. Jozef Palitefka, PhD.

Katedra kulturológie, FF UKF v Nitre

Hodžova 1

949 01 Nitra

jjpalitefka@ukf.sk